

aantal gemeenschappelijke bezittingen: de kapel, de school en de schaapskooi. De voornaamste inkomsten kwamen uit de verkoop van schapenmest. Dat geld werd besteed aan het welzijn van de Bussumers, in de breedste zin des woords. Zo werd het salaris van de schoolmeester betaald uit deze dorpsinkomsten, het gemeenschappelijk bezit werd ervan onderhouden, er werd een uurwerk voor in de toren van de kapel aangeschaft en waar nodig werden ook persoonlijke noden geleidigd.

Uit zo'n buurmeesterboek valt veel kennis te halen: op turf bijvoorbeeld stond een zeer hoge accijns (ook toen al was energie heel duur) en zo werd in een jaar de helft van het budget besteed aan een krankzinnige. Het buurmeesterschap, weergegeven in de buurmeesterboeken, geeft een sociale

structuur aan het dorp. Als je die boeken leest, en niet alleen maar op de cijfers let, gaat het dorp voor je leven, zegt Bert de Beer.

Vanaf ongeveer 1796 - het begin van de onafhankelijkheidsstrijd - werden er geen kasboeken meer bijgehouden, maar werden de buurmeesterboeken genoemd "Notulenboek van de municipaliteit Bussum".

Bert de Beer zal tijdens de kontakavond op 12 september nog veel meer kunnen vertellen over Bussumers, hoe ze leefden en wat ze deden. Misschien werkt zijn enthousiasme over dit onderwerp en over de bronnen hiervoor wel zo aanstekelijk, dat anderen met hem mee gaan zoeken.

Mariet Piebes

Industrieel erfgoed in Bussum

Tijdens de Open Monumentendag die dit jaar valt op zaterdag 14 september, is als landelijk thema de Industriële Monumenten gekozen. Ook hier zal op die dag aan industriële architectuur aandacht worden geschonken. Aangezien er van echte monumenten nauwelijks sprake kan zijn is het thema omgezet in Industrieel Erfgoed. In de vorige eeuw huisvestte Bussum enkele kleine industrieën, zoals een fabriek voor Inlandse Zachte Zeep aan de Hui-zerweg, van scheepsbeschuit aan de Havenstraat en later een cokesfabriek aan de Herenstraat. Ook de chocola-fabriek van Bensdorp vestigde zich in die tijd hier. Het oudste deel van die

fabriek is onlangs onder de slopershamer gevallen om plaats te maken voor nieuwbouw.

Industrieën in de periode 1900 tot 1930

Rond de eeuwwisseling bezat Bussum een diamantslijperij van achtereenvolgens G.C. Slager, H. Philippeau en H.D. Sjouwerman aan de Melkweg. In 1930 verhuisde die naar de Visserstraat, waar ze weldra ter ziele ging. De bierbrouwerij 't Haantje aan de Landstraat was geen lang leven beschoren, net als de eau-de-colognefabriek van Heydanus aan de Brinklaan tegenover het Singel. Bekend

Contactblad Historische Kring Bussum

zal bij velen nog zijn de leerfabriek "Koelit" aan de Huizerweg. Van oorsprong was dit een Hilversums bedrijf, dat door de wijziging van de gemeentegrens in 1902 in Bussum kwam te staan en tot veler opluchting op 23 augustus 1932 afbrandde. Minder bekend zal zijn dat ernaast een schoensmeerfabriekje "Jumbo" stond, vlak bij de hoek met de Keizer Ottostraat. Om voor de vele uitbreidingen in de bebouwing van rond de eeuwwisseling en daarna het benodigde hout te leveren zorgde de Loonschaverij en Timmerfabriek "Trio" aan de Landstraat bij de Bleekershoek.

In het industriële kader passen eigenlijk niet de tientallen blekerijen langs de afgravingsloten. Dit was meer een vorm van huisnijverheid met enkele knechts. In een aantal gevallen combineerde men het met een boerenbedrijfje. Alleen bij uitzondering kon het uitgroeien tot een industrieachtige omvang, zoals de stoomwasserij van Dieben en de "Waskoning" van De Beer, beide in de Bleekershoek. Hoewel het voor Bussum zeker van betekenis was, zijn er helaas geen goede voorbeelden van zo'n blekerij meer te vinden.

Op een deel van Bendsdorp na, hebben de genoemde bedrijven geen tastbaar spoor van hun aanwezigheid nagelaten. Uit de bovenstaande opsomming blijkt dat op één uitzondering na een echte industrie hier niet van de grond is gekomen. Dat had in belangrijke mate te maken met het gemeentelijk beleid, dat zich afkerig toonde van industrievestiging met de onvermijdelijke arbeiderswijken. Onder burgemeester s'Jacob die in 1909 aantrad, werd het

belangrijker geoordeeld dat op de schaarse beschikbare bouwgrond zich welgestelden vestigden, die veel gemeentelijke belastingen konden opbrengen. Dit standpunt is sindsdien in wezen niet meer herzien. Uiteraard kon dit niet verhinderen dat er steeds weer ondernemende inwoners waren die een eigen bedrijf gingen opzetten. Als het een succes bleek en men naar uitbreiding ging streven, ontstonden er problemen met de gemeente. Vooral na 1970 zagen een aantal van hen geen andere oplossing dan uitwijken naar een lokatie buiten Bussum bijvoorbeeld in de IJsselmeerpolder bij Almere.

De invloed van de economische crisis

In de jaren dertig, toen een economische crisis wereldwijd om zich heen greep, merkte men ook hier de gevolgen. Bedrijven sloten hun poorten of krompen drastisch in. De dividenden liepen terug en daarmee ook de koopkracht. Door werkverschaffingsprojecten konden slechts weinigen tijdelijk geholpen worden. Het stimuleren van het particulier initiatief leek een positieve aanpak, die op de lange termijn gunstig zou doorwerken. Toen de Koeienkamp tussen de Oud Bussummerweg en de Driestweg bebouwd zou gaan worden, zag men een mogelijkheid om bedrijfsruimten en werkplaatsen op te nemen in een vorm van sociale woningbouw. De keuze viel op architect Klaas van den Berg uit Naarden, die al een aantal projecten in Bussum op zijn naam had staan. Enkele daarvan, zoals Bilderdijklaan 21/23 en 26, het blok Amsterdamse school op de hoek van de Mecklenburglaan en de Stargard-

laan en villa Catalpa bij de Kom van Biegel, staan thans op de monumentenlijst. Hij zette een plan op van laagbouw woningrijen, een aantal met slechts één verdieping gesitueerd langs de zuidzijde van de Simon Stevinweg, langs de Marconiweg, langs de Anthonie van Leeuwenhoekweg vanaf nr. 13 en op de rand van de afgraving aan de Driestweg. Door en tussen de woningrijen bracht hij in totaal dertien doorgangen aan om de ontstane drie binnenterreinen te ontsluiten. Een aantal waren alleen geschikt voor voetgangers en fietsers de grotere ook voor (vracht)auto's. Op de binnenterreinen kwamen in totaal 85 werkplaatsen, die door een achterom van de voorliggende woningen gescheiden waren. De binnenterreinen waren geen openbare weg, wat onder andere nog steeds blijkt uit het ontbreken van straatverlichting

en het niet patrouilleren van de politie. Het was de bedoeling dat de werkplaatsen gebruikt zouden gaan worden voor allerlei bedrijvigheid, zoals bakkerij, timmermanswerkplaats, schoenmakerij, kleermakerij en dergelijke. Helaas werkte het goede idee in de praktijk minder goed. Nadat het project gereed was ontbrak het aan voldoende gegadigden die er behalve wonen ook zouden gaan werken. Veel werkplaatsen bleven aanvankelijk ongebruikt.

1e Industriestraat

Eind 1936 kwam dit als eerste van de drie terreinen beschikbaar. Het is te vinden achter de Simon Stevinweg 52 t/m 90 en de Marconiweg 1 t/m 59. Door een viertal grote poorten is het voor auto's en via vier voetpaden is het voor wandelaars toegankelijk. De omringende woningblokken lijken op het

Foto (1964): de 1^e Industriestraat.

eerste gezicht eenvormig, maar door variatie in de vorm van de toegangspoorten en aan het eind van de rijen bij de voetpaden is door het verschil in goothoogten duidelijk de strakke lijn doorbroken, temeer daar de lange straten licht gebogen verlopen.

Door de variatie in bouwstructuur en de nog gave staat waarin het gehele complex verkeert heeft het de aandacht getrokken van de Provinciale Monumentendienst. In het algemeen kun je spreken van een ten opzichte van de lengte-as over de 1e industriestraat opmerkelijke asymmetrische symmetrie.

De werkplaatsen op het binnenterrein liggen aan een I-vormige centrale straat. Duidelijk is nog de oorspronkelijke kleinschalige verkaveling te herkennen, welke van het begin af niet heeft gefunctioneerd. Direct na het gereedkomen nam het uit Engeland af-

komstige bandencoverbedrijf Tyresoles aan de kant van de Anth. van Leeuwenhoekweg een flink aantal ruimten in gebruik en breidde dit aantal in enkele jaren steeds meer uit. Andere grootverbruikers van het eerste uur waren de Nederlandse Hoedenfabriek en Swilders een houtverwerkend bedrijf dat schoolattributen vervaardigde. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog had Tyresoles vrijwel het gehele complex in gebruik. Telkens als er een bedrijf verdween trokken ze de ruimte erbij, of ze regelden andere werkruimtes elders voor hen, om zelf te kunnen uitbreiden. Bij het begin van de oorlog wisten ze nog een grote partij ongevulcaniseerd rubber te bemachtigen, maar ze beschikten daarvoor over onvoldoende bergruimte. De oplossing werd gevonden onder de twee halfronde toegangspoorten. Daar zat aan een kant geen huisdeur met trapportaal voor de

Foto (1964): de 1^e Industriestraat richting Simon Stevinweg.

Jaargang 12 nummer 2 (september 1996)

bovenwoning, maar bevond zich een circa 2 meter diepe "nis", waarin de ventilatie uitkwam van het huistoilet van de woning ernaast. Dat werd als een kleiner probleem gezien en de nissen werden door een muur met dubbele deuren afgesloten, waarin de voorraad veilig werd opgeborgen. Zo kwamen ze, zij het moeizaam, de oorlog door. De muren zijn gewoon blijven staan, hoewel de ruimten erachter niet meer in gebruik zijn.

Rond 1960 kon er niet verder meer uitgebreid worden en Tyresoles verhuisde naar het industrieterrein in Naarden, waardoor de hele straat vrijkwam voor nieuwkomers.

Thans vindt men er een verscheidenheid aan gebruikers. Zoals het electrotechnisch installatiebedrijf van Roeken en Co op nummer 11, Verzi motorelectronica en alarmsystemen, smederij Van Leeuwen op nr. 12, de geluidsstudio van MDF voor cd-opnames op nr. 8, houtverwerkend bedrijf Furni Function op nr. 10, HVRO schoonmaakbedrijf op nr. 24, met aan de andere kant autobedrijf J.W. Kamer, verder de werkplaats van Helios Zonwering aan de Nieuwstraat en een glaszetter. Van deze bedrijven is smederij Van Leeuwen de oudste. De grootvader begon aan de Visserstraat op nummer 32. Vervolgens was de smederij op Havenstraat 41 te vinden na 1937 om daarna de oude smederij van Stallman aan de Landstraat te gebruiken. Dat pand moest tenslotte wijken voor nieuwbouw, waarop het huidige pand kon worden betrokken. Echter, het woonadres was als sinds 1937 aan de Marconiweg. Sinds kort oefent de

vierde generatie het bedrijf uit, dat zich heeft gespecialiseerd in licht constructiewerk zoals hekken, brandtrappen etc.

Het boek "In Bussum hebben straten namen" geeft aan dat beide Industriestraten pas in 1982 hun naam officieel hebben gekregen. Dit lijkt nogal onwaarschijnlijk als men de oude straatnaambordjes ziet die onder de toegangspoorten zitten. Dat van de 1e Industriestraat is van een type uit de jaren dertig, dus kort na de bouw. Het vermeldt echter alleen "Industriestraat". Het blauwe bordje er tegenover van de 2e Industriestraat ziet er heel anders uit, maar is ook duidelijk van vóór 1982. Mogelijk maakte men de eerste jaren nog geen onderscheid tussen beide delen en werd het als één geheel beschouwd.

2e Industriestraat

Met een lage ingang aan de Marconiweg ligt dit veel kleinere industrieterrein ingeklemd tussen de Anthonie van Leeuwenhoekweg en de Boerhaavelaan. Het omvat slechts acht werkplaatsen. Een andere toegang is tussen de Anth. van Leeuwenhoekweg 11 en 13. Dit gebied werd samen met de 1e Industriestraat in gebruik genomen. Hier kwamen wel een aantal kleine bedrijven op af, zoals nog te zien is aan de betegeling in werkplaats 3 wat een bakkerij is geweest.

Op de eerste drie nummers zit Auto Elektra Het Gooi, die auto's kan voorzien van een nieuwe startmotor, accu of ruitenwissermotor.

Daarnaast zit achter geblindeerde ramen de ontwikkelingsafdeling van

Foto: 2e Industriestraat.

WEDA. De overige ruimten zijn in gebruik bij zaadhandel Satropa bv. Met name dit stukje industrieterrein zal voor de meeste Bussumers onbekend zijn.

Honoré Lambostraat

Als derde gebied kwam in 1939 het

vierkante industrieterrein in gebruik, gelegen tussen de Simon Stevinweg, Marconiweg en Driestweg. Het is bereikbaar via twee grote onderdoorgangen en drie voetpaden. Rondom staan 25 werkplaatsen van gelijke afmetingen ter grote van een ruime garagebox. Op

Foto: Honoré Lambostraat richting Marconiweg (omstreeks 1964).

het nog open middenterrein liet Henri Lambo een bedrijfspand zetten voor het farmaceutische bedrijf dat zijn vader reeds aan de Graaf Wichmanlaan was begonnen. Het produceerde hoofdzakelijk gelatine-capsules gevuld met chemische of farmaceutische vloeistof. Na een fusie met het gelijksoortige bedrijf Trifax in Weesp verhuisde het hele bedrijf rond 1965 daarheen. Nu zit na een vergroting van het gebouw hier de offsetdrukkerij Noordhof, tezamen met aannemer G.A.M. Dashorst, die er ook zijn timmerwerkplaats in heeft ondergebracht. Er tegenover staat aan de kant van de Driestweg het metaalverwerkend bedrijf van R. Bos, dat machinaal geproduceerde halfprodukten maakt. Daarnaast is een tampondrukkerij dat niet-vlakke voorwerpen kan bedrukken en er ook de ontwerpen voor maakt.

Het hele complex ademt een sfeer van kleinschaligheid en ligt verscholen achter een aantrekkelijke en aangepaste omringende bebouwing. Voor kinderen uit de omgeving vormt het een avontureng gebied met vele poorten en gangtjes waarin je kunt verdwijnen en weer uit opduiken. De argeloze wandelaar zal in deze woonwijk nauwelijks zo'n uniek industriegebied kunnen vermoeden.

Na-oorlogse industrieterreinen

Na de Tweede Wereldoorlog, toen grote woonwijken in Zuid tot stand kwamen, werd ook daar de vestigingen van kleine industrieën op twee terreinen gepland. Het grootste is de Nijverheidswerf langs de Sint Janslaan vlak voor de Ceintuurbaan. De andere ligt aan de overkant van de Ceintuurbaan aan de Ambachtstraat. Het opmerkelijk-

Foto: de Ambachtstraat in de jaren zestig.

Foto (1966): de Vliegdenweg gezien vanaf de Beerensteinerlaan.

ke aan beide is, dat ze net als de Industriestraten via een poortachtige doorgang in de ervoor liggende woonblokken aan de St. Janslaan en de Dr. Schaepmanlaan resp. Ceintuurbaan te bereiken zijn. Overigens missen ze de inbreng van een geïnspireerde architect.

Het nieuwste industrieterrein heet De Nieuwe Vaart. Het is ontstaan na afbraak van de Bussumse rioolwaterzuivering achter aan de Hooflaan. Tezamen met het gemeentelijk slachthuis en de garages van de voormalige gemeentereiniging ernaast is het in 1935 ontworpen door de gemeentearchitect J. Gerber. In het slachthuis, waarin inmiddels niet meer daadwerkelijk wordt geslacht, zit thans de vleesgroothandel Deen. Deze heeft het gebouw weliswaar uitgebreid, maar het originele ontwerp is nog goed te herkennen aan de Dudok-achtige stijl in gele baksteen.

Van wat er verder nog aan industrie is geweest, is eigenlijk niets meer terug te vinden. De golfkartonfabriek van Van Meurs aan de Franse Kampweg is na in een groot Zweeds concern te zijn opgenomen, als niet rendabel genoeg gesloten en afgebroken. Op die plek zullen naast een nieuwbouw van Hocras nog drie garagebedrijven zich gaan vestigen die uit de bebouwde kom weg moeten.

De firma Honor Techniek, die aan de Bijlstraat grafiften (kistdaalapparatuur) bouwde naar eigen ontwerp voor gebruik bij begrafenissen, heeft eveneens Bussum moeten verlaten wegens gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden. Daar vindt men nu een kinderspeelplaats.

Tenslotte is er nog een verscholen industrieterreintje. Dat ligt aan een doodlopende straat, de Vliegdenweg, achter de Heidelaan en met de toegang

aan de Beerensteinerlaan. Vóór 1979 werd het ook wel de Buisbankstraat genoemd, naar het grootste bedrijf dat

er gevestigd was en stalen schoolmeubelen maakte.

Martin Heyne

Wandeling door Bussum, nummer 3

In het voorjaar van 1994 kwam van ons lid mevrouw Netty Langemeijer-Lucassen de eerste wandelroute door Bussum uit. Recent heeft de Historische Kring Bussum een derde wandelroute van haar uitgegeven. Deze ongeveer een uur durende tocht brengt de wandelaars op de hoogte van het leven in de wijk het Spiegel vanaf het einde van de vorige eeuw. Zowel voor de niet-Bussumers als voor de inwoners van dit dorp is de nieuwe wandeling een leuke aanrader.

De wandeling begint en eindigt bij het Biegelplantsoen. Deze grote vijver, bij Bussumers bekend als de Kom van Biegel, is ontstaan omdat J.H. Biegel zijn villa 'Solitude' op een kunstmatige heuvel wilde bouwen. Joseph Herman Biegel was onder andere met P.J. Loman commissaris van de Bouwmaatschappij Nieuw Bussum die een groot deel van het Spiegel heeft ontwikkeld en vormgegeven. De naam van villa 'Solitude' (Eenzaamheid) was niet zomaar gekozen: Biegel bouwde deze villa hier in 1880 omdat hij het bij zijn villa aan de Nassaulaan te druk vond worden! In het Spiegel was er destijds ruimte genoeg.

De villa van Biegel bestaat niet meer, maar toch is er in het Bussumse Spiegel nog genoeg historie te bekijken.

Toen de eerste officiële trein uit Amsterdam in Bussum stopte, op 10 juli 1874, was dat het startsein voor vele rijke Amsterdammers om zich hier te vestigen. Het groene Spiegel, dat als akkerbouwgrond niet erg geschikt was, bood volop ruimte om goed te wonen.

De wandeling leidt langs vele van de prachtige villa's met elk hun eigen verhaal. Zoals villa 'Bella Vista' aan de Parklaan, één van de vele Spiegelvilla's met een torentje. Vanuit deze fraaie torentjes kon men vroeger nog uitkijken tot aan de Zuiderzee. Menig Huizer dienstmeisje, dat in het Spiegel werkte, trok zich hier na gedane arbeid graag even terug om met wapperende rokken te turen naar de bolle zeilen van de botters op de Zuiderzee en zo haar heimwee te bedwingen. Met de duidelijk en leuk geschreven 'Wandeling door Bussum, no. 3', beleeft u een heerlijk stukje historie.

Wandeling door Bussum, nummer 3, uitgegeven door de Historische Kring Bussum, kost f 1,50. De wandelroute is verkrijgbaar bij de VVV Naarden, de Historische Kring Bussum aan de Huizerweg 54 in Bussum (zie voor de openingstijden de binnenkant van de omslag van het Contactblad) en in het Spiegel zelf bij de auteur, mevrouw Langemeijer, Regentesselaan 35 Bussum.

Sarah Saarberg

Contactblad Historische Kring Bussum